

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

עקב

(חלק יט — שיחה ד)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת עקב, מבה"ח אלול, יזכג מנחם-אב, ה'תשפ"ב (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

עקב ז

(א) רש"י העתיק מן הכתוב התיבות „ונתתי מטר ארצכם” (ואפילו לא הוסיף עליהם „וגו'”), היינו שההכרח לפירושו הוא מתיבות אלו – ולביאור הרא"ם ההכרח הוא רק מהתיבות שלאחרי זה בפסוק; ואדרבה: בתיבות אלו – „ונתתי מטר ארצכם” – משתווה הכתוב דפרשת בחקותי לפרשתנו.

(ב) לשיטת רש"י, הברכות דפרשת בחקותי גדולות יותר מאלו שבפרשתנו, כמ"ש רש"י שם: „ועץ השדה, הן אילני סדק ועתידין לעשות פירות” – דהיינו, ברכה גם באופן שלמעלה מדרך הטבע, וזהו סוג ברכה נעלה הרבה יותר מאלו שבפרשתנו.

ג. והנה, בהשוואת פרש"י על המשך הכתוב בשני מקומות אלו, ניכרים כמה וכמה שינויים:

בכתוב שבפרשתנו העתיק רש"י התיבה „בעתו”, ופירש: בלילות שלא יטריחו אתכם. דבר אחר בעתו בלילי שבתו⁵ שהכל מצויין בבתיהם.

ואילו בפרשת בחקותי פרש"י על התיבה „(ונתתי גשמיכם) בעתם”:

(5) להעיר גם מגו"א כאן.

(6) ראה גם פרש"י בחקותי (שם, ה) „אוכל קימעה והוא מתברך במעיו”. וראה לקמן הערה 14.

(7) ראה ויק"ר (פלה, י) בפ"י „ונתתי גשמיכם בעתם” (דפ' בחקותי). תו"כ עה"פ. וראה לקמן הערה 11.

(8) ספרי עה"פ „(מלילי שבת ללילי שבת”).

(9) ע"פ תו"כ עה"פ. ויק"ר שם.

א. בפירושו על הפסוק: „ונתתי מטר ארצכם בעתו גו'” העתיק רש"י מן הכתוב התיבות „ונתתי מטר ארצכם”, ופירש: עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי.

ואינו מובן³: מהו הקושי בפשטות הכתוב שאותו מתרץ רש"י בפירושו „עשיתם מה שעליכם כו'”?

ובפרט, שלכאורה אין בדברי רש"י אלו כל חידוש על הפירוש הפשוט דכתוב זה.

ברא"ם תירץ, שבדבריו אלו בא רש"י לבאר הטעם שבפרשה זו מנה הכתוב כמה וכמה פרטים בברכה „ונתתי מטר ארצכם” – „יורה ומלקוש ואספת דגנך גו' ונתתי עשב גו' ואכלת ושבעת” [דלא כפרשת בחקותי, שבה נאמר רק „ונתתי גשמיכם בעתם”]; ועל זה מבאר רש"י, שזהו לפי ש„עשיתם מה שעליכם”, היינו, דמאחר שעשו ישראל המוטל עליהם והשלימו כל מה שנתחייבו בו, אזי „אף אני אעשה מה שעלי”, היינו כל המוטל עלי, „עד שלא ישאר שום טובה שלא אעשה אותה לכם”.

אבל קשה לפרש כן בכוונת דברי רש"י – מכמה טעמים:

(1) פרשתנו יא, יד.

(2) מספרי פרשתנו פ' מא בסופו.

(3) גם אינו מובן: למה מעתיק רש"י מן הכתוב גם התיבות „מטר ארצכם”, דלכאורה לא הו"ל להעתיק כ"א תיבת „ונתתי” (ולכל היותר לכתוב „ונתתי וגו'”).

(4) בתחילתה – כו, ד.

בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות¹⁰.

וצריך להבין:

(א) מהו הטעם שבפרשת בחקותי הסתפק רש"י בפירוש „כגון בלילי שבתות“, ובפרשתנו הביא על כך פירוש נוסף¹¹ (מלבד הפירוש ד„בלילי שבתות“)?

(ב) יתירה מזו: בפרשתנו הביא רש"י הפירוש ד„בלילי שבתות“ כפירוש שני, היינו שאין זה הפירוש העיקרי בפשוטו של מקרא, אלא הפירוש הראשון והעיקרי הוא ש„בעתו“ היינו „בלילות“ סתם; והרי זה היפך דבריו בפרשת בחקותי, שהפירוש בתיבת „בעתם“ הוא דוקא „בלילי שבתות“ בלבד.

(ג) בפרשת בחקותי פתח רש"י בביאור תוכן הענין – „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת“, ולאחרי זה פירש ופירט את הזמן – „כגון בלילי שבתות“; ואילו בפרשתנו סדר הדברים ברש"י הוא להיפך: תחילה „בלילי שבתות“, ולאחרי זה „שהכל מצויין בבתיהם“¹².

(ד) בפרשת בחקותי נקט רש"י צד השלילה – „(בשעה) שאין דרך בני אדם

לצאת“, ובפרשתנו נקט את צד החיוב – „שהכל מצויין בבתיהם“.

(ה) בפרשת בחקותי – „בני אדם“, ובפרשתנו – „שהכל“.

(ו) בפרשתנו, קודם שהביא הפירוש השני ד„בלילי שבתות“, העתיק שוב התיבה „בעתו“ שנכתוב („דבר אחר בעתו בלילי שבתות כו“).

ג. והביאור בכל זה:

נקודת החילוק בין הברכה דפרשת בחקותי לזו שבפרשתנו: בפרשת בחקותי נאמר „ונתתי גשמיכם בעתם“ – הגשמים דישׂראל; ובפרשתנו נאמר „ונתתי מטר ארצכם“ – גשמי הארץ; היינו, שבפרשת בחקותי הברכה היא לישראל, שיתברכו בגשמים, ובפרשתנו הברכה היא לארץ (אלא שע"י שהיא מתברכת, באה מזה ברכה לבעליה – בני ישראל).

וזהו גם טעם החילוק בין סוג הברכות דפרשת בחקותי (למעלה מהטבע) לאלו שבפרשתנו (ע"פ טבע): בפרשת בחקותי, כיון שהברכה היא לישראל, אין היא מוגבלת בגדרי הטבע. האדם מתברך על פי צרכיו שלו, גם כאשר אין הדבר נתפס על-פי דרכי הטבע.

משא"כ בפרשתנו, שבה הברכה היא לארץ, הרי היא ע"פ גדרי הארץ, שענינה הוא טבע, ועל-דרך מש"נ¹³: „עוד כל ימי הארץ זרע גו' לא ישבותו“ – אבל לא באופן של למעלה מהטבע¹⁴.

(13) נח ת, כב.

(14) וזה שפירש רש"י עה"פ (פרשתנו שם, טו) „ונתתי עשב בשדך, שתהי' גוזז תבואתך כו' ואינה פוחתת מדגנה“ – (א) אי"ז שלא בגדר

(10) בתענית (כג, רע"א): בלילי רביעית ובלילי שבתות (וברש"י ישן בחקותי שם: בלילי רביעית). וראה בארוכה מפרשי רש"י שם. ואכ"מ. (11) ובפרט, שבדרז"ל (נסמן לעיל הערה 7) עה"פ דפ' בחקותי הובאו ב' הפירושים (בלילות, בלילי שבתות), ובספרי עה"פ דפרשתנו רק הפירוש דלילי שבתות!

(12) ובדרז"ל כאן ודפ' בחקותי לא הובאו לשונות הנ"ל (התוכן), רק הזמן – „בלילי שבתות“.

(כפרש"י) „שתהיו עמלים בתורה“: אין המדובר במי שלומדים סתם כפי החיוב, אלא על ה„עמלים בתורה“ יותר משיעור מצות תלמוד תורה¹⁷ – ולכן, גם ברכת ה' (אינה רק „מה שעלי“, אלא) היא למעלה מהטבע.

ה. אלא שלכאורה יש מקום להקשות על זה:

על הפסוק (בפרשת תבא¹⁸) „השקיפה ממעון קדשך, פרש“: „עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם“.

היינו, ש„ונתתי גשמיכם בעתם“¹⁹ – למעלה מהטבע – הוא השכר על ש„עשינו מה שגזרת עלינו“ (ולכאורה, תוכן ענין זה הוא כתוכן „עשיתם מה שעליכם“, הנזכר בפרש"י דידן בפרשת עקב).

אלא שקושיא זו סילק רש"י מעיקרא בפירושו שם גופא, במה ששינה והוסיף בלשונו, שלא כתב „עשינו מה שעלינו“ (כלשונו בפרשת עקב), אלא „עשינו מה שגזרת עלינו“; היינו, ששכר זה אינו על קיום המצוות – „עשינו“ – באופן שבו מקיימים המצוות שבסוג דמשפטים ועדות, ששכל אנושי מבינם ומסכים עליהם²⁰, אלא על הקיום באופן שבו מקיימים

ד. וטעם החילוק בין הברכות דפרשת בחקותי לאלו שבפרשתנו – מבאר רש"י בפירושו על „ונתתי מטר ארצכם“¹⁵ – „עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי“:

זה שהברכה כאן היא בשייכות לארץ (וענינה – טבע), הוא מכיון שכאן המדובר הוא באופן שישראל קיימו „מה שעליכם“ בלבד – היינו, המוטל עליהם ומה שהם מחוייבים לעשותו, אבל לא יותר מכך; ולכן, מדה כנגד מדה, „אף אני“ – הקב"ה – אעשה „מה שעלי“ בלבד: אמנם תהיה זאת ברכה, אבל רק כפי המתאים ומתקבל בדרכי הטבע, ולא יותר מכך¹⁶.

משא"כ בפרשת בחקותי הובטחו הברכות כשכר על הנהגת ישראל באופן של „בחקותי תלכו גו“, היינו

הטבע כ„אילני סרק כו“, (ב) כותב כן רק בפירוש הב'; וגם בפירושו עה"פ (פרשתנו שם) „ואכלת ושבעת“ כותב רק „ברכה מצוי' בפת בתוך המעים“, דלא ככפ' בחקותי שמפרש ומפרט „אוכל קימעה והוא מתברך במעיו“, כנ"ל הערה 6 (אבל ראה רא"ם פרשתנו שם).

ולהעיר מרמב"ן פרשתנו (שם, יג) „לא יעשה הנסים תמיד לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש וכו'“. אבל י"ל שקורא הנ"ל נס רק בערך ההנהגה הרגילה עפ"י טבע, ובלשון הרמב"ן שם „כדרך מנהגו של עולם“ (אבל בערך הברכה ד„אילני סרק וכו'“ – שזהו היפך הטבע – הוא ענין שבטבע).

(15) ומתורץ עפ"י למה מעתיק רש"י גם תיבות אלו מן הכתוב (ראה לעיל הערה 3).

(16) להעיר מפרש"י פרשתנו עה"פ (שם, כג) „והוריש ה', עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי“ [ורא"ם שם: מפני שעשיתם את כל מצותיו מאהבה . . ונדמיתם לו בכל מדותיו . . ולפיכך הוצרכתי להטפל אני בעצמי להוריש הגוים כו']. ואכ"מ.

(17) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 314 ואילך.

(18) כו, טו.

(19) ובפרט שבמקור פרש"י זה (ספרי עה"פ. מע"ש פ"ה מ"ג) ליתא הסיוע „שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם“ (רק – „מה שהבטחתנו השקיפה . . בטל ובמטר“).

(20) ראה פרש"י תולדות כו, ה. אחרי יח, ד. ועוד.

השבוע – ולא „בלילי שבתות“ בלבד, כי ענין נסי הוא שיהיה די בזה.

ז. החילוק הנ"ל תלוי גם כן בפירוש התיבות „(מטר ארצכם) בעתו“ ו„(גשמיכם) בעתם“, שמשמען הזמן המוקצב והמיוחד לירידת גשמים בלבד, היינו שזהו זמן שבו מתקיימת רק ירידת הגשמים ולא ענינים אחרים²⁴ – אלא שבזה ישנם שני אופנים:

(א) כאשר הברכה היא לישראל, גם ה„בעתם“ דירידת הגשמים תלוי בישראל בכללות, ככל עניניהם: אימתי הוא ה„בעתם“ דירידת הגשמים, היינו הזמן שבו הגשם לבדו מצוי בחוץ? – „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת (כלל) כגון בלילי שבתות“.

[ולכן לא כתב רש"י תחילה „בלילי שבתות“ ולאחרי זה „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת“ (כסדר הדברים בפירושו בפרשת עקב) – כי פירוש התיבה „בעתם“ הוא: „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת“, וממילא אז הוא ה„בעתם“ דירידת הגשמים; ורק לאחרי זה כתב רש"י הדוגמא לזמן כזה – „כגון בלילי שבתות“].

(ב) כאשר הברכה היא לארץ, „מטר ארצכם בעתו“ (בפרשתנו), אזי גם השייכות לישראל היא דוקא במה שקשור לארץ ולעבודתם בה: „בעתו“ – בשעה שאין בני אדם עוסקין בעבודת האדמה; ולכן פרש"י ש„בעתו“ ד„מטר ארצכם“ הוא „בלילות“, שאינן זמן העבודה בשדות.

חוקים וגזירות, שקיומם הוא ע"י ביטול והכנת שכל האדם – בלשון רש"י²¹: (קיומם הוא רק משום ש) „גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה“.

ומאחר שקיום מצוות אלו נעשה ע"י הכחות שלמעלה משכל (וטבע) האדם²², לכן גם השכר על מצוות אלו הוא באופן של „ונתתי גשמיכם (שלכם) וע"פ אופן הנהגתכם) בעתם“ – ברכה שלמעלה מהטבע, כנ"ל.

ו. החילוק הכללי הנ"ל בין פרשת בחקותי לפרשתנו, הוא גם טעם ההפרש ביניהם בפירוש תיבת „בעתם“ („בעתו“):

בפרשת בחקותי, שברכת הגשמים הנזכרת שם היא (בעיקר) לישראל („גשמיכם“), באים הגשמים ע"פ רצון ישראל, והזמן המתאים ביותר לירידת גשמים עבור האדם הוא כאשר אינו מהלך בחוץ כלל; ולכן פרש"י „בעתם, בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות“, אף שזהו ענין שלמעלה מדרך הטבע, שיהיה די בזמן מועט זה של ירידת גשמים (רק ב„לילי שבתות“).

משא"כ בפרשתנו, שהברכה הנזכרת בה היא (בעיקר) לארץ („ארצכם“), לפי גדרי הארץ (טבע) כנ"ל, אזי אף ה„בעתו“ (הזמן הראוי לירידת הגשמים²³) הוא באופן טבעי – „בלילות“ סתם, בלילות רבים במשך

(21) ר"פ חקת. וראה פרש"י במקומות שבהערה הקודמת.

(22) ולהעיר ג"כ שהענין ד„נמלים בתורה“ רמזו הכתוב בלשון „בחקותי תלכו“. וראה בארוכה עפ"י פנימיות הענינים – לקו"ש שם ע' 318 ואילך. לקו"ש ח"ג פ' בחוקותי.

(23) ראה רא"ם כאן ופ' בחקותי שם. ועוד.

(24) קרבן אהרן לתו"כ בחקותי שם. נעתק ג"כ בצידה לדרך לפרש"י בחקותי שם.

שפירוש זה מתאים לכללות תוכן הענין, כנ"ל.

ט. והנה, ע"פ הביאור הנ"ל בחילוק שבין הכתוב דפרשת בחקותי והכתוב שבפרשתנו, נמצא שישנו הבדל נוסף ביניהם:

בפרשת בחקותי הנידון הוא בשכרם של ה"עמלים בתורה"²⁶, שהוא סוג מיוחד בין בני ישראל; ואילו בפרשתנו, שבה הנידון הוא שכר על ש"עשיתם מה שעליכם" (קיום התורה והמצוות ככלל) – הרי נכללים בזה כל ישראל.

ועפ"ז מתבארים שינויי הלשונות בפרש"י:

(א) בפרשתנו כתב רש"י, "שהכל מצויין בבתיהם" – כל ישראל; ובפרשת בחקותי כתב רש"י, "בשעה שאין דרך בני אדם כו" ולא נקט הלשון "כל", כי המדובר שם הוא רק באותם שעמלים בתורה.

(ב) בפרשתנו כתב רש"י, "שהכל מצויין בבתיהם" (ולא בסגנון של שלילה: אין דרך כו), דבנוגע לכל ישראל אין שייך לומר שאינם יוצאים לחוץ בלילי שבתות – שהרי הם הולכים להתפלל, לבקר אחרים וכיוצא בזה²⁷ – אלא שהם "מצויין (רוב הזמן) בבתיהם";

26 היינו הפרט ד, גשמיתם בעתם" (ועוד) – אף שכמה פרטים בהפרשה הם שכר גם על קיום התומ"צ בכלל. וראה ג"כ לקו"ש ח"י ע' 324 ואילך, בביאור פרש"י עה"פ (בחוקותי שם, ט) "ופניתי אליכם".

27 להעיר משו"ע אדה"ז חאו"ח סרס"ח סי"ג. רמ"א יו"ד סרס"ה סי"ב וט"ז שם (מתרומת הדשן סי' רסט). וראה שו"ע אדה"ז חאו"ח סרע"ה

ולבאר מהו תוכן הברכה ל"ארצכם" בזה שירידת המטר היא רק בלילות, ממשיך רש"י בדבריו, שאכן אין זה ברכה עבור הארץ, אלא "שלא יטריחו אתכם": ענין זה הוא בשביל טובת ישראל העוסקים בעבודת האדמה (שהיא לאור היום, וכמש"נ²⁵), ויבוא יעקב מן השדה בערב", שלא יזדקקו לטירחא שבעבודת האדמה תחת הגשמים.

ח. אבל אין רש"י יכול להסתפק בפירוש זה ("בלילות") לבדו – כי עפ"ז קשה:

(א) אם כוונת הכתוב היא "בלילות" – למה לא נקט לשון ברורה זו מלכתחילה²⁵ (שהרי גם זו היא תיבה אחת בלבד, על-דרך "בעתו")?

(ב) פירוש זה אינו מתיישב כל-כך בתיבת "בעתו", דמשמעות "בעתו" היא, הזמן הבלעדי שלו (של הגשם) בכלל – ולא רק במה שקשור לעבודת הארץ; ובפרט שהברכה "בעתו" אינה טובת הארץ, אלא היא בשביל ישראל (לחסוך מהם הטירחא), כנ"ל.

ובגלל קושיות אלו הביא רש"י פירוש נוסף, דבר אחר בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם"; והעתיק רש"י התיבה "בעתו" בתוך דבריו, כי היתרון שבפירושו השני על הפירוש הראשון הוא במשמעות התיבה "בעתו", כנ"ל.

ואעפ"כ, הפירוש "בלילות" (סתם) הוא הפירוש הראשון והעיקרי, כיון

25 ויצא לו, טז.

26* ראה גם משכיל לדוד כאן (באו"א קצת).

— הוא נתון כבר ב„צירור“ של עניני קדושה, הוא לומד תורה ומקיים כל המצוות, ואם כן, מהו ההכרח שישבור את הטבע (רגילות) דנפשו האלקית?

ועל זה הוא המענה, שצריך להיות „עשינו מה שגזרת עלינו“: כך גזר הוא יתברך, שעל איש ישראל לשנות את טבעו, ודוקא ע"י עבודה זו ד, בכל מאד — „עושינו רצונו של מקום“²⁹.

אבל כאשר חסר בעבודתו ענין „בכל מאדך“, לא זו בלבד שאי אפשר לו להיות בטוח בעבודתו, וצריך להיות הזהירות ד, „השמרו לכם פן יפתה גו“³⁰ — אלא יתירה מזו: עבודה שאין בה שינוי טבע האדם נקראת „לא עבדו“³¹, „אין ישראל עושינו רצונו של מקום“²⁹.

וע"י העבודה באופן של „בכל מאדך“, נמשכת גם ההשפעה מלמעלה בלא מדידות והגבלות, עד לאופן הנזכר בפרשת תבא שם: „השקיפה ממעון קדשך גו“ — שגם ענין שהוא היפך הברכה בכל המקרא, מתהפך ונעשה „(לשון) ברכה“³².

(משיחות ש"פ עקב, וש"פ ראה תשל"ד)

(29) ברכות לה, ב. חדא"ג מהרש"א שם. או"ת לה"מ פ' עקב נג, ד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 98 ואילך. וש"י.

(30) פרשתנו יא, טז. וראה פרש"י שם [משא"כ בפ' בחקותי שלא נאמר „השמרו גו“] — אף שגם שם (כו, ה) נאמר „לשׁובע“.

(31) ראה חגיגה ט, ב. תניא פט"ו.

(32) ירושלמי מע"ש בסופה. הובא בפרש"י וירא יח, טז (בשינוי לשון).

(* ואינו דומה למש"נ אח"כ (כו, ד), ואם לא תשמעו גו"י. ופשוט).

משא"כ בפרשת בחקותי, שהמדובר הוא דוקא באלו ש„עמלים בתורה“, מובן, שבשעה של „לא תעשה כל מלאכה“ הרי הם עוסקים בענינם — „עמלים בתורה“, ולכן, בלילי שבתות (אין הם רק „מצויין בבתיהם“, אלא) אין דרכם לצאת²⁸.

[ומטעם זה, סגנון וסדר הדברים בפרש"י על „בעתו“ שבכתוב דידן אינו (כבפרשת בחקותי) — „בשעה שהכל מצויין בבתיהם כגון בלילי שבתות“, היינו ששעה זו היא פירוש ותוכן התיבה „בעתו“, דענין זה לבדו שבני אדם „מצויין בבתיהם“ אין בו די כדי שיחשב זמן זה ל„בעתו“ האמיתי של הגשם, דכיון שסוף-כל-סוף הרי הם יוצאים לחוץ, אין זה „בעתו“ של הגשם בלבד;

משא"כ בפרשת בחקותי, שהמדובר הוא ב„עמלים בתורה“, ועליהם אמרין „אין דרך כו' לצאת“].

י. ההוראה מזה בעבודת ה':

בענין זה נראה גודל ענין העמל והיגיעה דוקא בתורה ומצוות. אין די בלימוד התורה וקיום כל המצוות, אלא הדבר מוכרח להעשות מתוך עמל ויגיעה, יותר ממדידות והגבלות טבע האדם, ואפילו טבע נפשו האלקית.

והנה, יכול אדם לטעון שאין הוא רואה כל הכרח באופן עבודה זה דוקא

ס"י: שהמשכים בשבת לביהכנ"ס מתפלל שם לאור הנר כו'.

(28) אבל גם שם לא כתב „שאינו יוצאין (כלל)“, כ"א „שאינו דרך כו' לצאת“ — שהרי הולכים לביהכנ"ס כו'.

